

ROLUL IDEOLOGIEI PAȘOPTISTE ÎN FĂURIREA ROMÂNIEI MODERNE*

N. ADĂNILOAIE*

În primăvara anului 1848 – denumită și “primăvara popoarelor” – declanșarea marelui val revoluționar, înălțând stindardul luptei pentru progres social, libertate, independență și unitate națională, avea să cuprindă în iureșul său o serie de state europene, inclusiv țările române. Pentru poporul român revoluția din 1848 reprezintă un eveniment de o importanță capitală. Prin ideile programatice, ea stă la temelia formării statului nostru național, a abolirii structurilor feudale și a înfăptuirii reformelor înnoitoare pe care le va trăi România în epoca modernă.

Se spune, pe bună dreptate, că într-o revoluție o generație de luptători se sacrifică pentru un ideal, pentru a asigura un trai mai bun generațiilor următoare și că ceea ce nu a reușit să înfăptuiască insurgenții va izbândi mai târziu poporul respectiv, punând în practică ideile revoluționare. Se mai spune că, uneori, groparii revoluției sunt nevoiți să devină executorii ei testamentari, neputând să se mai opună evoluției societății. Prima variantă e valabilă și pentru țările române cu adăugirea că unii dintre fruntașii pașoptiști, luptând cu abnegație în deceniile următoare – atât pe plan național cât și social – au izbutit să pună în aplicare o bună parte din ideile revoluționare, contribuind efectiv la făurirea României moderne. Vom reveni asupra acestor chestiuni.

În pragul epocii moderne, în condițiile deșteptării conștiinței naționale, pe măsură ce elementele ideologiei burgheze au pătruns în Principate – urmate și de o firavă apariție a unor elemente capitaliste – observăm că lupta poporului nostru pentru autonomie și neatârănare se îmbină tot mai strâns cu lupta pentru unitate națională, menită să ducă la formarea unui stat liber, în care toți românii să poată contribui, cu talentul și capacitatea lor creatoare, la tezaurul civilizației umane. Luptătorii patrioți – în majoritatea boieri sau fii de boieri cu vederi liberale – au acționat cu stăruință, prin memorii și alte proiecte, fie pentru

* Comunicare prezentată la Filiala Bărlad a Societății de Științe Istorice.

* Profesor univ. dr. la Universitatea din București.

unirea Moldovei și Țării Românești într-un stat "neatârnat de Turcia", fie pentru "crearea unui mare ducat al Daciei", fie pentru a reda "o patrie slobodă și independentă" întregii națiuni române, cum promisese în 1838 partida națională condusă de colonelul I. Câmpineanu¹.

Presa, literatura și revistele din deceniul premergător revoluției pașoptiste, prin conținutul lor și chiar prin titulatura lor simbolică – "România", "Dacia literară", "Magazin istoric pentru Dacia" – învederau, de asemenea, că scopul mișcării naționale era refacerea vechii Dacii, adică, unirea poporului român într-un stat național, independent.

Toate aceste acțiuni și mărturii reprezintă dovezi peremptorii că, în preajma revoluției de la 1848, unitatea național-statală devenise crezul politic al patrioților români, atât al celor din țară, cât și al celor plecați la studii în străinătate. Ideea de unitate națională era susținută în felurite chipuri și ocazii și manifestată atât pe ocolite cât și fățiș; rapoartele reprezentanților austrieci semnalau cu îngrijorare vehicularea ideii de "făurire a Daco-României". Ideea unității național-statale este exprimată limpede de N. Bălcescu într-o cuvântare-program, ținută în noaptea anului nou 1847, în fața studenților români de la Paris: "Ținta noastră, domnilor, – spunea N. Bălcescu – socotesc că nu poate fi alta decât unitatea națională a românilor. Unitate mai întâi în idei și în simțăminte, care să aducă apoi cu vremea unitatea politică, care să facă din munteni, din moldoveni, din basarabeni, din bucovineni, din transilvăneni, din bănățeni, din cuțovlahi, să facă un trup politic, o nație românească, un stat de șapte milioane de români. La crearea acestei naționalități, la o reformare socială a românilor, bazată pe sfintele principii ale dreptății și ale egalității, trebuie să țințească toate silințele noastre. Românismul dar e steagul nostru, supt dânsul trebuie să chemăm pe toți românii"².

Este adevărat că tineretul intelectual român care se afla atunci în capitala Franței a fost influențat de ridicarea la luptă a parizienilor din februarie 1848 (unii români participând direct la acțiune) și de izbucnirea revoluției la Viena (13 martie), dar aceste evenimente n-au cauzat revoluția pașoptistă din țările române, ci au grăbit doar declanșarea ei. N. Bălcescu afirma, pe bună dreptate, că mișcarea generală europeană a fost "ocazia nu cauza revoluției române".

Precum se știe, revoluția de la 1848, creând un cadru favorabil de manifestare, a deschis calea luptei publice de amploare, pentru înfăptuirea unității național-statale a poporului nostru, implicit pentru făurirea României moderne. Deși scopul principal al revoluționarilor era unirea țărilor române într-un stat național, independent și modernizat din punct de vedere al legislației, luptătorii pașoptiști n-au putut – din cauza condițiilor externe nefavorabile – exprima categoric în programele lor oficiale acest deziderat, iar uneori l-au

introdus numai parțial; adică au propus, ca prim obiectiv, numai unirea Moldovei cu Țara Românească într-un stat independent care ar fi constituit, bineînțeles, o bază și pentru unirea Transilvaniei. Unele mărturii concludente ale vremii demonstrează că unitatea națională, Unirea Principatelor, autonomia ori chiar independența au fost preocupări majore ale revoluționarilor pașoptiști români, chiar dacă în programe n-au figurat pregnant decât parțial aceste revendicări, în funcție de condițiile istorice specifice. Nicolae Bălcescu sublinia că "împrejurările politice" nu-i iertară pe revoluționarii pașoptiști din Țara Românească "a pune din început în programa lor chestia unității naționale", dar ei "n-au pierdut un minut din vedere solidaritatea ce îi leagă cu toate ramurile nației române. Ei au apărut și s-au luptat deopotrivă pentru drepturile Moldovei ca și pentru ale Țării Românești... ei mereu au apărut.. drepturile românilor din Ardeal, Banat și Ungaria..."³. Împrejurările politice potrivnice – după cum arăta M. Kogălniceanu și Ion Ghica – erau cauzate de ostilitatea imperiilor absolutiste limitrofe. Neoficial însă, ascuns sau pe față, voința de unire a celor trei țări române este clar exprimată în presă, în corespondență, în manifestări publice ale revoluționarilor și chiar în participarea unora dintr-o țară în alta la acțiunile revoluționare.

Mărturiile vremii reliefează solidaritatea națională a pașoptiștilor și dau expresie forței cu care s-a manifestat ideea de unitate. Planurile și acțiunile dovedesc unitatea națiunii române și rolul de catalizator, în acest sens, ce l-a jucat revoluția de la 1848. Trebuie însă să admitem că, deși generală, expresie a unei națiuni unitare, revoluția română de la 1848 a avut o desfășurare provincială, adică regională și fragmentară. Condițiile istorice fiind diferite, rațiunile de ordin politic și tactic au impus desfășurarea regională a revoluției în cele trei țări române. De asemenea, pentru a se evita amestecul sau intervenția străină s-au impus, din aceleași rațiuni, anumite limite mai ales în formularea dezideratelor naționale din programele oficiale ale revoluției. De pildă, teama de intervenția armatei ruse – ce se găsea concentrată la numai 30 km – i-a făcut pe revoluționarii moldoveni, participanți la adunarea de la Iași din 27 martie – care a reprezentat începutul revoluției române de la 1848 – să nu includă, printre revendicările din cunoscuta *Petiție.proclamație* unitatea națională, deși această problemă fusese abordată în discuțiile adunării respective.

Revoluționari moldoveni, izgoniți prin represiunile domnitorului Mihail Sturdza, și-au găsit adăpost în Transilvania și Bucovina, unde s-au întâlnit cu cei veniți de la Paris și care fuseseră opriți de a intra în Moldova și împreună au întocmit noi programe prevăzând în ele, la loc de cinste, unirea și independența Principatelor. Unii dintre ei – Al.I. Cuza, C. Negri, Gh. Sion, N. Ionescu, P. Cazimir, Teodor Moldovanu, Alecu Russo, Lascăr Rosetti ș.a. – vor participa

la Adunarea națională de la Blaj din 3 mai; iar ultimii doi vor lua parte și la adunarea revoluționarilor bănățeni ținută la Lugoj la 15 iunie și prezidată de Eftimie Murgu.

Revoluționarii români din Transilvania, întruniți la 3 mai 1848, pe Câmpul libertății de la Blaj, au proclamat națiunea română ca "națiune de sine stătătoare și parte întregitoare a Transilvaniei pe temeiul libertății egale". Cei 40000 de țărani adunați acolo prin acel strigăt entuziast "Vrem să ne unim cu țara" – care reprezenta o splendidă afirmare a conștiinței naționale – și-au exprimat dorința de a se uni cu frații lor de peste Carpați. Totodată, în atmosfera de lumină și entuziasm a Blajului – provocată de mulțimea și dârzenia participanților la impresionanta Adunare națională – V. Alecsandri a scris și publicat la Brașov poeziile patriotice *Hora Ardealului* și *Către români* în care a îndemnat poporul român la luptă pentru unitate națională. Tot în acea primăvară Andrei Mureșanu a publicat entuziastele versuri din *Răsunetul* ce avea să devină, sub numele de *Deșteaptă-te române*, imnul românilor transilvăneni până la 1918, iar din 1989 imnul țării noastre.

Revoluționarii moldoveni, care participaseră la adunarea de la Blaj și primiseră de acolo noi forțe morale de luptă, au mers apoi la Brașov unde, întâlnindu-se cu alți compatrioți exilați, au dezbătut și redactat, la 12/24 mai un nou program de luptă, intitulat *Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei*, care, în articolul 6, revendica: "Unirea Moldovei și Valahiei într-un singur stat, neatârnat, românesc". Programul e semnat de 14 luptători moldoveni printre care C. Negri, Al. Russo, V. și Iancu Alecsandri, G. Sion, N. Ionescu ș.a.

De la Brașov grupul patrioților moldoveni a plecat în Bucovina unde au format un comitet revoluționar, din însăcinarea căruia Mihail Kogălniceanu a elaborat și publicat la Cernăuți, în august 1848, un nou program al mișcării intitulat *Dorințele partidei naționale în Moldova*. În acest program, după ce se înșirau revendicările de bază ale mișcării, se sublinia că "*Unirea Moldovei cu Țara Românească*" reprezintă "cheia bolții, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național". Kogălniceanu accentua, totodată, că această unire "este dictată atât de vederat prin aceeași origine, limbă, obiceiuri și interese" și este "dorită de veacuri de toți românii"⁴.

Revoluționarii din Muntenia, deși declaraseră că românii "sunt o nație mai mult de 8 milioane suflete" care "va ști să-și apere vetrele" de orice invazie străină⁵, totuși, temându-se de intervenția otomană, n-au inclus în programul de la Izlaz problema independenței și unității naționale. Cu toate acestea, chiar de la începutul revoluției, revendicarea libertății și a unității naționale a fost manifestată public de presa bucureșteană, inclusiv prin înflăcărate apeluri la unire adresate moldovenilor. Astfel, ziarul "Pruncul român", editat de C.A. Rosetti, a publicat la 12 iunie 1848, în primul său număr, un articol-

manifest *Către frații noștri din Moldova* în care se spunea: "Uniți-vă cu noi, frați de dincolo de Milcov, peste undele lui vă întindem brațele... Să ne dăm mâna ca niște frați și să ne ajutăm unii pe alții. Uniți vom fi tari, uniți vom sta împotriva oricărui vrăjmaș al libertății noastre. Trăiască România!"⁶. În săptămânile următoare s-au făcut și alte apeluri la unire, arătându-se că muntenii și moldovenii având aceleași interese și formând "o singură nație" trebuie să formeze și "un singur corp" politic.

În finalul unui articol, din 13 iulie, C.A. Rosetti apela din nou la moldoveni: "Vă întindem mâna frați moldoveni, în interesul nostru comun vă cerem unirea... Vom alcătui un singur stat, ... o singură Românie liberă, mare și puternică"⁷. Și ziarul "Poporul suveran", editat de D. Bolintineanu, arăta de la primul său număr că avea drept țintă "unirea provinciilor române și tot ce va putea duce România la fericire și la mărire". Iar ziarul "Konstituționalul" exprima, de asemenea, deschis dezideratul unirii tuturor românilor: "Toate țările locuite de români – scria acest ziar la 8 iulie 1848 – trebuie să se numească îndeobște România și să formeze un stat, pentru că toate sunt patria românilor și pentru că toți patrioții români, locuitori pe dânsese, formează nația română, care cere să fie una și nedespărțită".

La apelurile publicate de presa bucureșteană, moldovenii refugiați la Cernăuți au răspuns la 25 iulie printr-o scrisoare a lui V. Alecsandri către "frații din T. Românească" în care se preciza: "Dorul cel mai înfocat al nostru, al unei mari partide din Moldova, este unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceeași constituție"⁸.

După înăbușirea revoluției de forțele reacționare externe, fruntașii pașoptiști, deși au fost siliți să emigreze în străinătate, și-au continuat lupta pentru aplicarea ideilor programatice revoluționare. Revistele scoase de ei în capitala Franței: "România viitoare" (1850), "Junimea română" (1851) și "Republica română" (1851-1853), reviste dirijate de C.A. Rosetti, N. Bălcescu și I.C. Brătianu, au devenit adevărate tribune de propagandă pentru formarea și organizarea statului național român. În coloanele acestor publicații au apărut manifeste și apeluri înflăcărâte la luptă pentru dreptate, libertate, independență și unitate națională. N. Bălcescu arăta într-un articol că "revoluția viitoare va cere unitatea și libertatea națională; deviza ei va fi *dreptate, frăție, unitate*" I.C. Brătianu, la rândul-i, scria că "steagul naționalității, al libertății și al democrației trebuie să fie unul" și că "sufletul României nu se poate manifesta decât în unitatea națională". Este de subliniat, totodată, că revista "Junimea română" preciza, de la primul număr, că unul din țelurile ei este "independența și unirea tuturor românilor".

Întrucât condițiile externe nu erau favorabile unirii simultane a celor trei țări române, foștii luptători pașoptiști, din emigrație și din țară, au convenit că e

oportun să meargă treptat la constituirea statului național român, făcându-se primul pas prin unirea Moldovei cu Muntenia. Însuflețiți de ideologia pașoptistă, ei au desfășurat o propagandă intensă pe lângă guvernele unor mari puteri și opinia publică din diferite capitale europene pentru cauza unirii Principatelor. Prin broșuri, memorii și audiențe la factori politici din Franța și Anglia, ei au izbutit să trezească interesul pentru țările române, iar contradicțiile survenite în timpul războiului Crimeii între marile puteri au făcut ca problema unirii Principatelor să capete o importanță europeană și să fie discutată la tratativele de pace de la Viena în 1855 și la Congresul de la Paris în 1856.

Conjunctura europeană devenind acum favorabilă, emigranții pașoptiști munteni s-au întors în țară și au conlucrat strâns cu cei din Moldova, care veniseră încă din 1851 și începuseră propaganda unionistă. Împreună au condus lupta pentru unirea Principatelor – în condițiile cunoscute – izbutind să o încununeze prin alegerea aceluiași domnitor la 5 și 24 ianuarie 1859, punând astfel puterile garante în fața faptului împlinit. Alegerea colonelului Al.I. Cuza – cunoscut luptător pașoptist – a reprezentat o garanție că acesta va favoriza aplicarea programelor și dezideratelor revoluționare. Și întradevăr, după ce, sprijinit de colaboratorii săi, a izbutit să realizeze în 1862 unirea administrativă, a trecut la înfăptuirea marilor reforme: agrară, administrativă, școlară, militară și juridică, inclusiv la elaborarea codurilor: civil, penal și comercial și la secularizarea averilor mănăstirești care, toate, își aveau originea în programele pașoptiste și la toate aportul lui M. Kogălniceanu a fost direct și eficient. Prin aceste reforme s-au legiferat dezideratele pașoptiste privind gratuitatea și obligativitatea învățământului primar, emanciparea și împrăștierea clăcașilor, înființarea gărzii naționale, abolirea rangurilor și privilegiilor personale, egalitatea în drepturi pentru toți cetățenii, alegeri libere pentru consiliile comunale și județene, libertatea individuală, a conștiinței, a cuvântului, a întrunirilor, a tiparului și a tranzacțiilor comerciale etc.

Aceste reforme modernizatoare, continuate în timpul domniei princepelui Carol I și sancționate prin Constituția din 1866, au favorizat dezvoltarea economică, politică și militară a statului național român, determinând guvernele să pună cu mai mult curaj problema independenței naționale. Este de subliniat că unii frunzași pașoptiști care au condus lupta pentru unire și reforme, vor acționa și pentru proclamarea independenței naționale, la 9 mai 1877, punând și de data aceasta puterile garante în fața faptului împlinit. Este meritul lui M. Kogălniceanu, I.C. Brătianu și C.A. Rosetti de a se fi aflat în primele rânduri atât la 1848, cât și la 1859 și 1877 devenind astfel adevărați ctitori ai României moderne. Un merit la fel de mare îl are pe plan cultural V. Alecsandri care a evocat atât de frumos toate aceste evenimente favorizate de ideologia pașoptistă.

Dacă unirea Principatelor a constituit o premiză a independenței, victoriile de la Grivița, Plevna și Smârdan au avut darul să impulsioneze lupta de eliberare națională a transilvănenilor și bucovinenilor constituind o premiză a desăvârșirii unității național-statale românești, adică a Marii Uniri din 1918, înfăptuindu-se astfel și acest deziderat al revoluționarilor pașoptiști.

Trebuie să mărturisim însă că o parte din dezideratele realizate până în 1918 au fost ignorate în anii totalitarismului, iar unele dintre ele n-au putut fi repuse în aplicare de politicieni nici în zilele noastre. De pildă, în dezbaterile Comisiei proprietății, din august 1848, s-a subliniat că proprietatea va fi sfântă după ce "se va împărți și clăcașului câte o părticică din ea". Acest lucru s-a înfăptuit prin împrăștierea din 1864. De aceea, prin Constituția din 1866, proprietatea de orice natură este declarată "sacră și inviolabilă", iar în Constituția din 1923 se precizează că proprietatea este garantată. În Constituția din 1991 se menționează doar că "proprietatea privată este ocrotită de lege", deci nici sacră, nici garantată. Un alt exemplu se referă la responsabilitatea ministerială cerută de Proclamația de la Islaz și prevăzută în constituțiile din 1866 și 1923. În Constituția anului 1991 citim însă la art. 108 următoarele: "Cazurile de răspundere și pedepsele aplicabile membrilor Guvernului sunt reglementate printr-o lege privind responsabilitatea ministerială". Dar, această lege n-a fost adoptată nici până astăzi.

Și acum, ca dovadă că ideologia pașoptistă m-a influențat și pe mine, în loc de încheiere, vreau să aduc în discuție un document emis îndată după înăbușirea revoluției spre a-l confrunta cu o stare de lucruri actuală. E vorba de cunoscuta scrisoare a lui Bălcescu, din martie 1850, în care arăta că poporul român mai avea de făcut două revoluții: una pentru unitatea națională și alta pentru independența națională. Totodată, Bălcescu sublinia că unirea Moldovei și Țării Românești "nu poate să nu se realizeze neîntârziat", iar "românii din Austria cer toți cu multă insistență să se constituie într-un singur corp de națiune, de trei milioane și jumătate". Când cele "două mari grupe de patru milioane și de trei milioane și jumătate de români se vor constitui unul alături de celălalt, cine le va mai putea împiedica să se unească? *România noastră va exista deci*. Am această convingere intimă. E orb cine n-o vede; ... eu cred că nu vom mai avea mult de suferit și de așteptat"⁹.

Parafrazându-l pe Bălcescu și actualizând lucrurile, putem afirma că ne găsim, oarecum, într-o situație asemănătoare, având însă două state independente românești unul alături de celălalt, de o parte și de alta a Prutului. Fie-ne permis a spera că atunci când economia și democrația dar și conștiința națională a locuitorilor din cele două state vor atinge un nivel maxim de dezvoltare, iar conjunctura internațională va fi favorabilă, cine le va împiedica să se unească? România Mare va exista din nou! E orb cine n-o întrezărește.

NOTE

1. N. Adăniloaie, *Independența națională a României*, București, Editura Academiei, 1986, p. 52-53.
2. Vezi Corneliu Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, Vol. I, București, Editura științifică și enciclopedică, 1982, p. 319-320.
3. N. Bălcescu, *Opere. Studii și articole*, Vol. I, București, Editura Academiei, 1953, p. 335.
4. *Anul 1848 în Principatele Române, Acte și documente*, tomul IV, București, 1903, p. 97, 109-110 și 134.
5. *Ibidem*, tomul I, p. 500.
6. *Ibidem*, p. 547-548.
7. *Ibidem*, vol. II, p. 139-140.
8. Apud *Gândirea social politică despre Unire (1859)*. Culegere îngrijită de P. Constantinescu-Iași și Dan Berindei, București, 1966, p. 43.
9. *Ibidem*, p. 49.